

el dolmen d'arreganyats (espolla)

i els sepulcres
de corredor amb
passadís de paret seca
de l'alt empordà

per
JOSEP TARRÚS
JOSEP CASTELLS
ROSÓ VILARDELL
JÚLIA CHINCHILLA

INTRODUCCIÓ

Les successives campanyes d'excavació realitzades entre 1979-1982 als dòlmens d'Espolla-Rabós-St. Climent Sescebes, a les conques de l'Orlina i l'Anyet, han permès la descoberta de nombrosos corredors de paret seca que abans eren ignorats completament.

La majoria dels autors anteriors consideraven sepulcres de corredor, els dòlmens de la zona esmentada, per la tipologia poligonal o pentagonal de la seva cambra, però pensaven que els passadissos de paret seca o de llosa havien desaparegut al llarg dels segles, a causa dels nombrosos espolis i pel conreu de la vinya.

Actualment podem afirmar que almenys en aquesta part de l'Alt Empordà, la majoria dels dòlmens han conservat les restes del seu corredor —de paret seca o de lloses— que estava completament enterrat davant la cambra des de feia molts segles, sense que ningú no hagués explorat aquesta zona amb una excavació conscienciosa.

Així hem pogut desenterrar en aquests darrers anys, els corredors de paret seca dels dòlmens d'Arreganyats, que ara presentem, de Comes Llobes de Pils i Solar d'en Gibert (Rabós d'Empordà), del Barranc (Espolla), i de Gutina (Tarrús-Chinchilla), aquest darrer per l'Abril de 1982. En altres, com a Morelles (Espolla) i Coma de Felis (Rabós), hem confirmat l'existència de corredors de lloses petites davant la cambra. (Fig. 1).

L'evidència d'aquests corredors, ha servit per assegurar la singularitat de la zona dolmènica de les Alberes, entre el Tec i la Muga, on es concentren quasi tots els sepulcres de corredor de Catalunya. (Tarrús, Castells, Chinchilla, Vilardell, 1981).

Per altra banda s'han localitzat en alguns dòlmens elements ceràmics, com vasos campaniformes Marítims o Pirenaics, peces de collaret d'os, esteatita, or, i calaïta, etc., que han ajudat a enriquir els aixovars megalítics coneguts d'aquesta zona.

El dolmen d'Arreganyats formava part de la Memòria d'Excavació presentada l'any 1979, arran de la 1.ª Campanya efectuada per nosaltres, amb el permís d'excavació obtingut encara a través de la Subdirecció General d'Excavacions Arqueològiques de Madrid.

1. — SITUACIÓ i LOCALITZACIÓ

Aquest dolmen es troba al terme municipal d'Espolla (Alt Empordà), província de Girona, situat en un planell a NE de la Font de la Verna, darrera el vessant Nord del Puig Castellar. Es

dolmen d'arreganyats

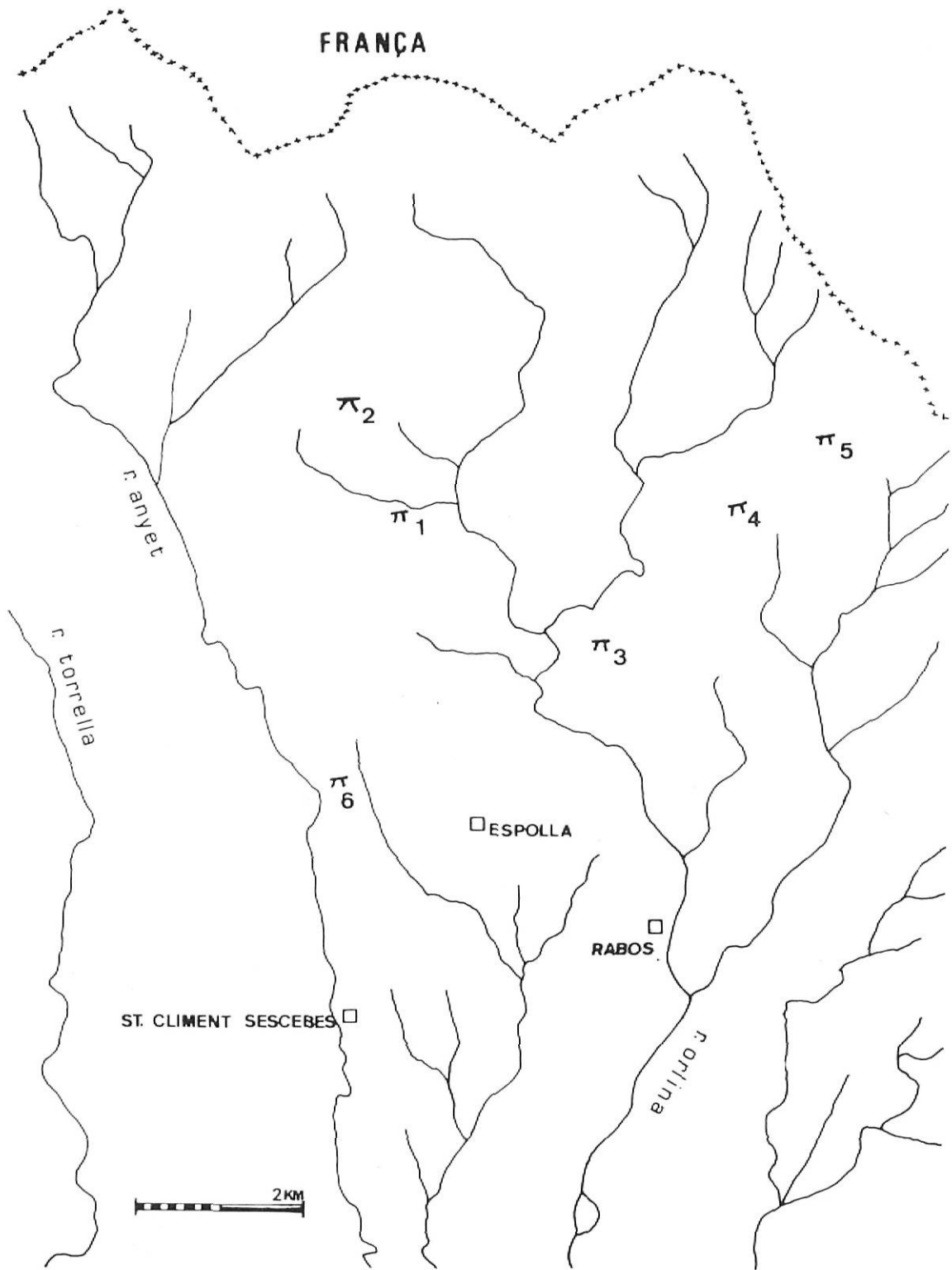

Fig. 1. - Situació sobre el full 1:50.000 de l'I.G.C. —220 Agullana—, dels sepulcres de corredor amb paret seca fins ara coneguts a les conques de l'Orlina i l'Anyet.

Núm. 1 = Arreganyats. - Núm. 2 = Font del Roure. - Núm. 3 = Barranc. - Núm. 4 = Solar d'en Gibert. - Núm. 5 = Comes Llobes de Pils. - Núm. 6 = Gutina.

troba a uns 350 metres s.n.m., i les seves coordenades a la fulla 220 —Agullana— de l'I.G.C. són:

6° 40'37" de Longitud Est
42° 25'35" de Latitud Nord

És emplaçat en un lloc prominent, a prop d'una paret moderna de demarcació de finques, que com ja veurem passa per damunt del corredor actualment. (Fig. 1).

El terreny geològic es caracteritza per les seves roques granítiques, amb poca vegetació a base d'arbustos.

S'hi pot arribar sortint d'Espolla, en direcció a la Font de la Verna, on es deixa el cotxe. Llavors s'ha de pujar per un camí de vinya en direcció a NE, fins al planell on es troba el dolmen, conegut com Arreganyats. Des de la Font de la Verna hi deu haver uns 15 minuts a peu.

El seu actual propietari és el senyor Eduard Molí Guiset, de Sant Climent Sescebes.

El Sr. Joan Calverol d'Espolla va tenir la gentilesa d'acompanyar-nos per primera vegada a aquest dolmen, cosa que li agraïm vivament des d'aquí.

2. — HISTÒRIA I ANTECEDENTS

Fou Sanperé i Miquel qui ens parla per primera vegada d'aquest megàlit (1881), i força anys més tard Manuel Cazorro (1912) en dibuixa ja una planta o croquis, on s'observa la llosa de coberta J en la mateixa posició que ocupa actualment, estintolada a la dreta de la cambra del dolmen. (Fig. 2 A).

Més tard Pere Bosch-Gimpera i Lluís Pericot (1915-1920), varen refer la seva planta, que agafa llavors una forma poligonal, amb un inici de corredor. També realitzen una secció transversal (fig. 2 B), però la seva excavació només va trobar alguns fragments de «ceràmica tosca».

Lluís Pericot a la revisió de la seva Tesi de l'any 1950, ens ofereix la mateixa planta que abans hem esmentat. Posteriorment ens consta que Joan Ruiz Solanes i altres afeccionats de Figueres, varen realitzar alguns treballs en aquest dolmen vers l'any 1970, aixecant la llosa C que estava caiguda, fins a la seva posició actual. Nosaltres vàrem considerar correcta aquesta posició i així l'hem dibuixada.

3. — L'EXCAVACIÓ

Ens ocupà 10 dies durant el mes de novembre de 1979, consistint l'excavació a baixar una quadrícula de 3 x 4 m² davant de la cambra, on ja esperàvem que aparegués un corredor.

Abans de començar l'excavació, que es féu situant tots els objectes trobats en tres dimen-

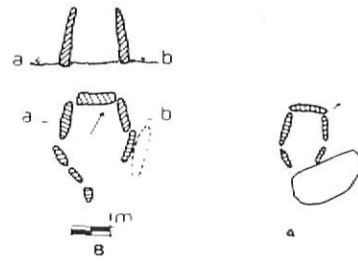

Fig. 2. - Plantas anteriors del dolmen d'Arreganyats. A = M. Cazorro, 1912. B = P. Bosch Gimpera - L. Pericot, 1915 - 1920.

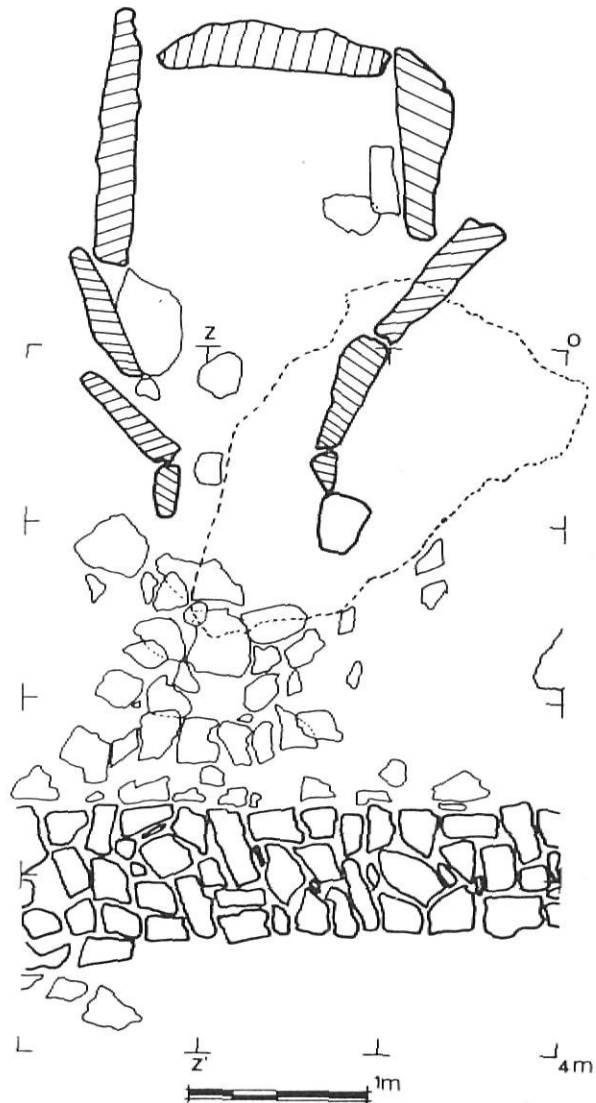

Fig. 3. - Planta superficial del dolmen d'Arreganyats, abans de començar l'excavació. Observi's que el corredor era completament invisible.

dolmen d'arreganyats

dolmen d'arreganyats

Làm. 1. - El dolmen d'Arreganyats abans de començar la nostra excavació.

sions, es va dibuixar una planta superficial de la zona quadriculada (fig. 3), on es pot observar que el corredor estava completament enterat. La llosa H, que tanca la cambra amb l'ortostat B, no figura encara en aquesta primera planta perquè estava col·locada sota la gran llosa J de coberta. Nosaltres la vàrem posar en la seva

posició actual, que considerem original, tal com pot observar-se a la figura 6 (Làmina 1).

A la figura 7, podem veure com el corredor de paret seca va avançar fins a ficar-se per sota de mur modern de demarcació de finques situat davant del dolmen. (Làmina 2).

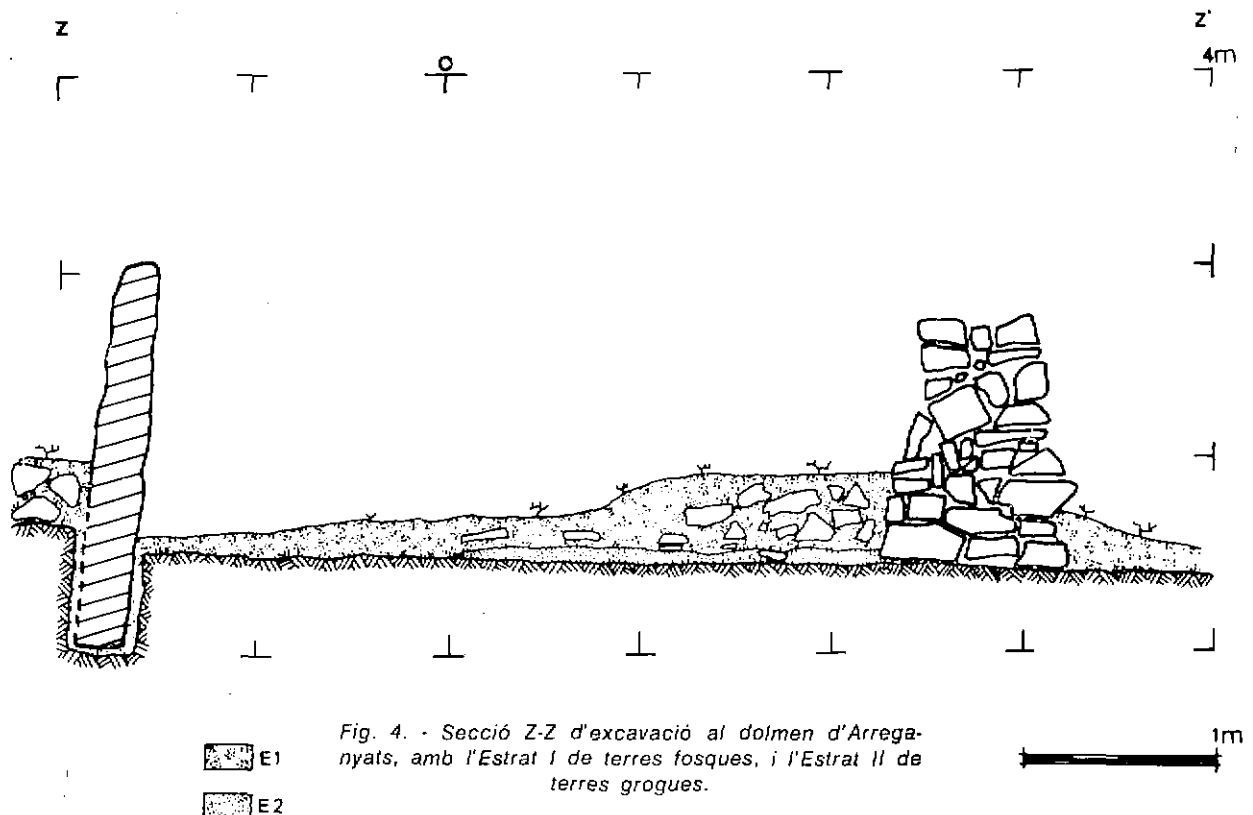
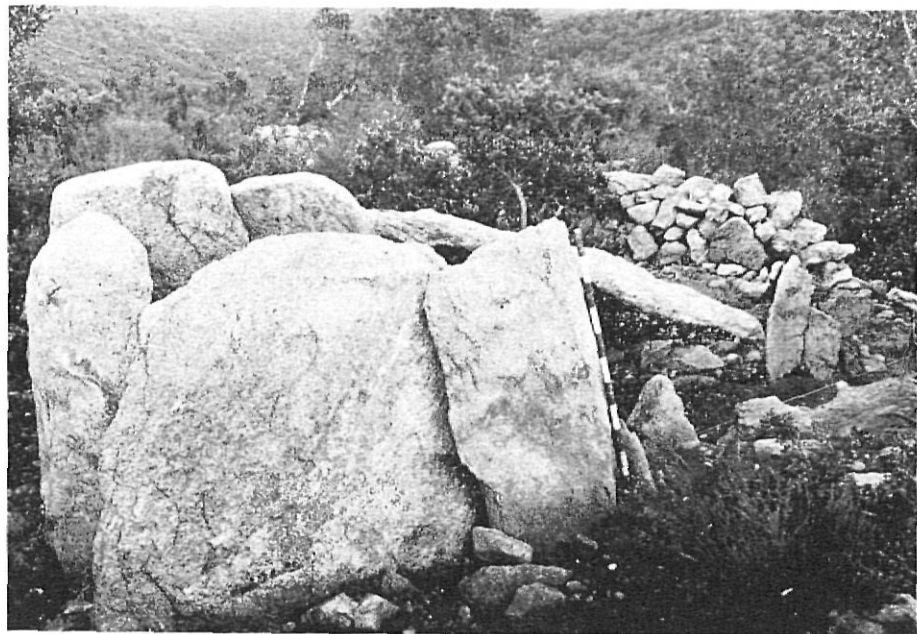

Fig. 4. - Secció Z-Z d'excavació al dolmen d'Arreganyats, amb l'Estrat I de terres fosques, i l'Estrat II de terres grogues.

*****

Làm. II. - El dolmen d'Arreganyats després d'acabada l'excavació, amb el corredor de pareï seca al seu davant.

dolmen d'arreganyats

A la secció d'excavació Z Z' (fig. 4) podem veure l'estratigrafia del corredor. Era completament ple amb pedres de diferents grandàries i amb terra molt compacta, per la qual cosa va resultar molt difícil de netejar. Vàrem distingir-hi un estrat I de terres compactes, fosques, amb poques arrels, on es localitzaren alguns fragments ceràmics. Sota seu, tal com es pot veure a la secció, va aparèixer un estrat II de sorres groguenques, que arribava fins a la base de les lloses i carreus del corredor.

Dintre d'aquest estrat II de terres grogues varen aparèixer la majoria dels fragments ceràmics, així com els bocins de coure (fig. 8, n.º 4), i la punta de sageta lanceolada de sílex (fig. 8, n.º 4), i la punta de sageta lanceolada de sílex (fig. 8, n.º 4). Aquesta darrera va sortir prop de la paret esquerra del corredor, dins d'un forat practicat a la base de l'estrat II que estava ple de carbonets. (Fig. 5).

La paret moderna quedava perfectament tallada pel corredor, que s'acaba justament després de travessar-la. No creiem que pogués anar gaire més lluny aquest corredor, perquè darrera la paret comença un fort pendent natural i a més allà s'acaba també el túmul. Al lloc on el corredor i el mur modern es creuaven vàrem trobar grans blocs que obturaven el passadís i formaven els ciments de la paret (Fig. 4).

La cambra del dolmen fou buidada i garbellada sense que hi trobéssim cap tipus de mate-

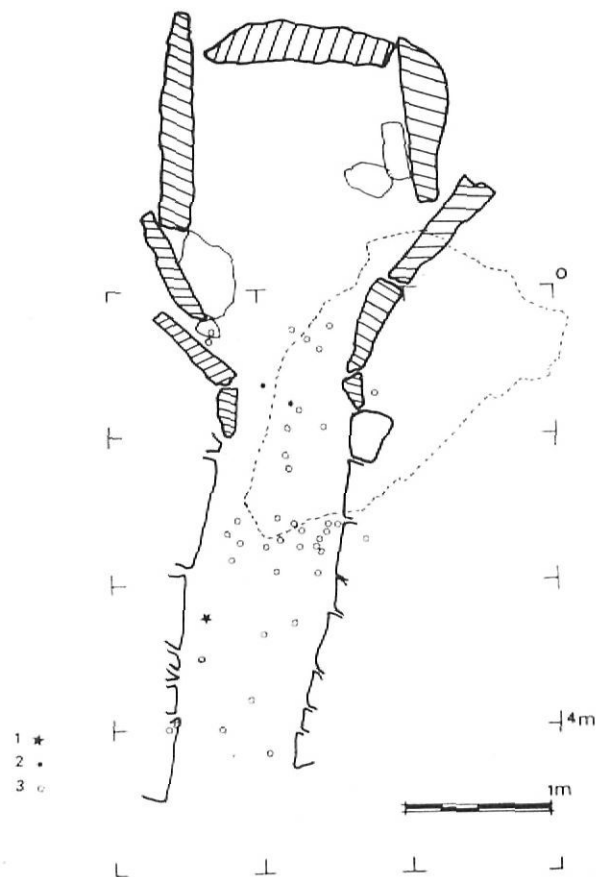

Fig. 5. - Planta final d'excavació amb totes els materials eixits situats.

- 1 = punta de sageta de sílex.
- 2 = bocins de coure.
- 3 = fragments ceràmics a mà.

*****

rial arqueològic. Es va excavar fins a la base de les lloses, observant-se una total remoció del sediment.

A la planta final d'excavació (fig. 5) podem observar la distribució dels materials arqueològics trobats al corredor. Estaven tots escampats pel passadís sense cap ordre concret, a excepció de la punta de sageta que segurament estava dintre del forat on la vam trobar des d'antic.

Finalment, una vegada acabada l'excavació, vàrem reomplir de nou la cambra i el corredor de terra i pedres petites, per tal d'evitar el seu enderroc o deteriorament.

4. — DESCRIPCIÓ

a) **Tipus de sepulcre:** Es tracta evidentment d'un sepulcre de corredor, de tipologia antiga, amb la cambra pentagonal, i el passadís fet amb parets de pedra seca.

Lluís Pericot considerava ja aquest dolmen com un sepulcre de corredor, però pensava que el passadís estava totalment destruït.

Totes les seves lloses són de granit.

DIMENSIONS:

Longitud màxima: 5'50 m. Cambra: 2'62 m.

Corredor: 2'88 m.

Amplada màxima: 1'62 m. a la cambra.

Altura màxima de les lloses: 2 m.

Amplada màxima de les lloses: 1'50 m.

Gruix màxim de les lloses: 0'30 m.

Llosa de coberta: 2'3 x 1'62 x 0'22 m. Pes: 2'02 Tm.

Altura màxima conservada del corredor: 0'70 m.

Altura màxima conservada del túmul: 0'50 metres.

b) **Orientació:** L'entrada de la cambra en la línia de la secció de dibuix BB'/CC', és orientada a 140° SE.

c) **El fons:** A l'interior de la cambra vàrem poder observar durant l'excavació que les lloses D,E,F,G, descansaven sobre la roca natural, possiblement dintre d'una ranura a jutjar pel nivell de la roca en la resta de la cambra, encara que no es veïés clarament en l'actualitat.

En canvi les petites lloses A, B,I,H, que tanquen la cambra i inicien el corredor, es claven en la terra vegetal sense arribar a la roca natural. Igual passava amb els carreus del passadís, que estaven posats directament sobre el terreny sense cap disposició especial. Entre les lloses F-G, hi havia diverses pedres clavades, com si fessin de tascons, que asseguraven els ortostats.

d) **La cambra:** És formada per 5 grans lloses (C-G), i per dues lloses petites (B,H.) que tanquen l'entrada. Té forma pentagonal (fig. 6). Les lloses D,F, posseeixen una forta inclinació cap a l'interior, i en canvi la llosa de capçalera E és molt poc inclinada. La llosa C fou col·locada en la seva posició actual, segons ens consta, per Joan Ruiz Solanes i els afeccionats de Figueres. tal com ja hem comentat, vers l'any 1970. Antigament estava inclinada al costat de la llosa D, per alguna acció natural o humana. Originàriament degué estar força més clavada que en la reconstrucció actual, arribant potser a sostenir-se damunt la roca natural, cosa que no passa avui dia.

Quant a la llosa petita H, que tanca la cambra pel costat dret, ja hem esmentat també abans que estava ajaguda sota la coberta J, i nosaltres la col·locàrem en la seva posició actual, on encaixava perfectament. Segurament algun remenament antic o modern la va situar allà on la trobàrem, lleugerament desplaçada del seu lloc original.

A la base de les lloses C,F, es trobaren tres pedres planes, restes sens dubte d'un enllosat avui dia desaparegut. Lluís Pericot (1950) no ens parla de cap possible enllosat a la cambra, però malgrat tot les llosetes que nosaltres vàrem trobar estaven ben posades i seguien un mateix nivell. Entre aquestes llosetes i el final de les grans lloses de la cambra hi havia fins a 50 cm. de desnivell, en relació concretament a la capçalera E.

e) **La coberta:** M. Cazorro ja la va trobar en la seva posició actual, estintolada al costat de la llosa G, on arribaria per causa natural segurament, més que per alguna violació antiga.

Aquesta gran llosa de coberta té forma triangular (fig. 10), i degué tancar les lloses C-G de la cambra, deixant un buit entre ella i les petites lloses B,H, de l'entrada. Aquest espai anterior de la cambra podria haver estat cobert per una altra llosa de la qual no n'ha quedat cap senyal.

f) **El corredor:** Es tracta d'un passadís recte de 2'88 m. de longitud per 1 metre d'amplada, construït amb dues petites lloses A,I, a tocar la cambra i després amb mamposteria de pedra seca, amb blocs de pissarra i de granit formant carreus ben disposats. (Fig. 6, làmines 3-5). La seva màxima altura original no la coneixem, però a jutjar per les lloses A,I de tocar la cambra i per les lloses-plaques de l'entrada del corredor, a la dreta, sospitem que tindria 1 metre aproximadament. De l'obra de paret seca només ens resten alguns trossos amb quatre filades superposades a la banda dreta, mentre que l'esquerra estava força feta malbé.

*****

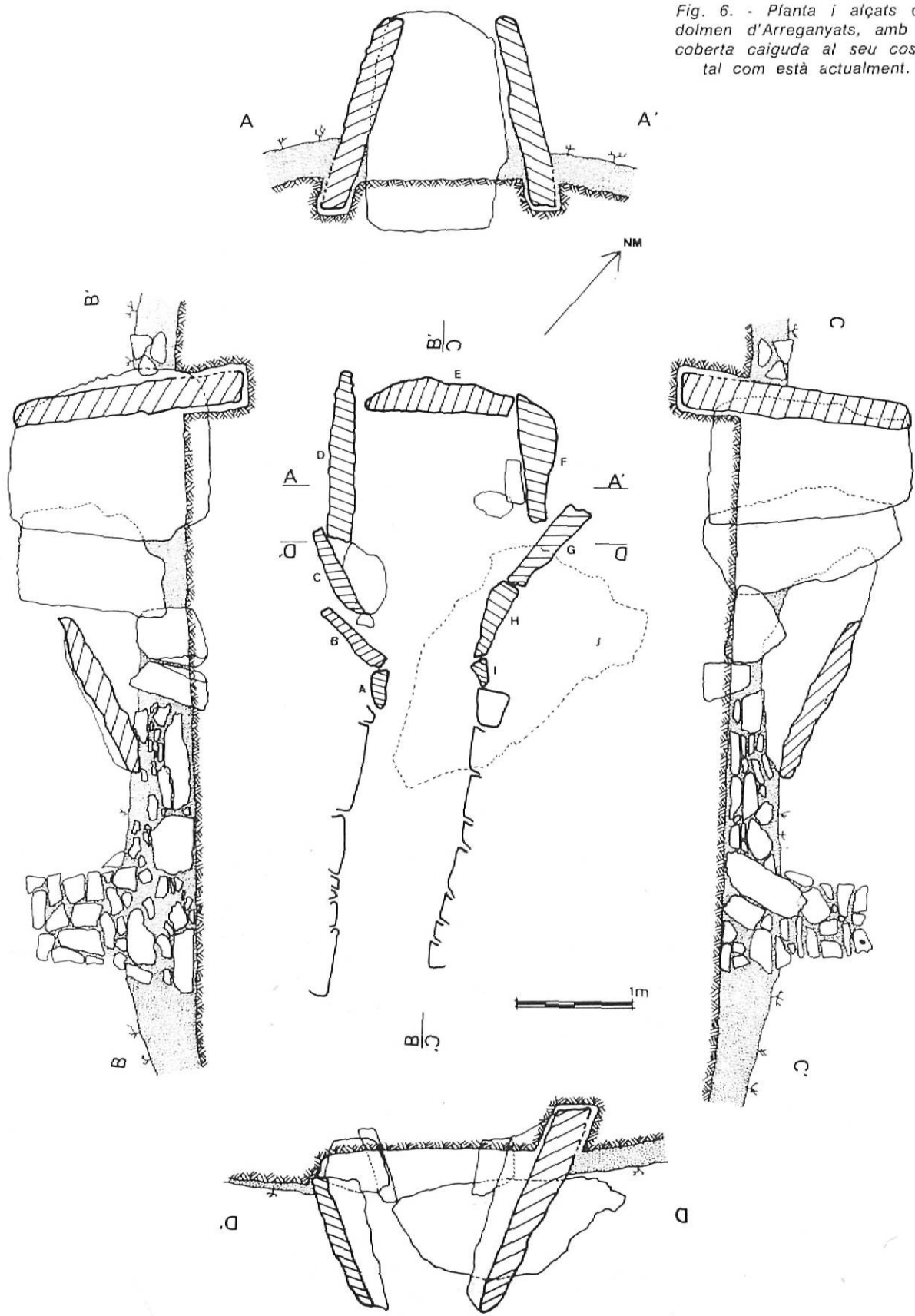

Fig. 6. - Planta i alçats del dolmen d'Arreganyats, amb la coberta caiguda al seu costat tal com està actualment.

dolmen d'arreganyats

*****

dolmen d'arreganyats

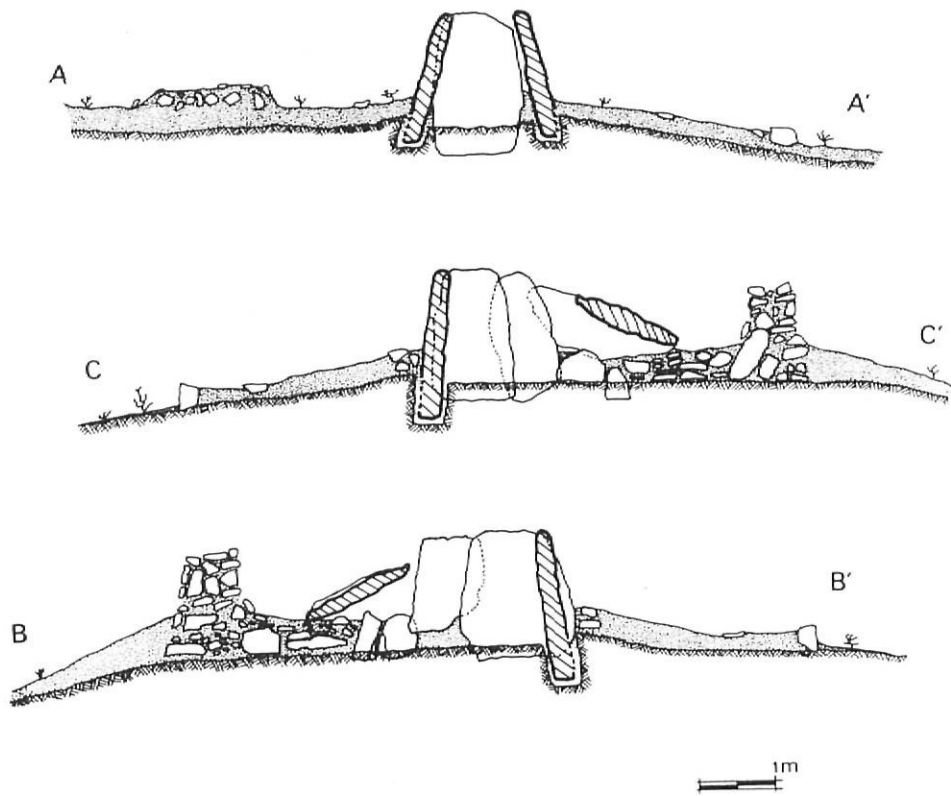
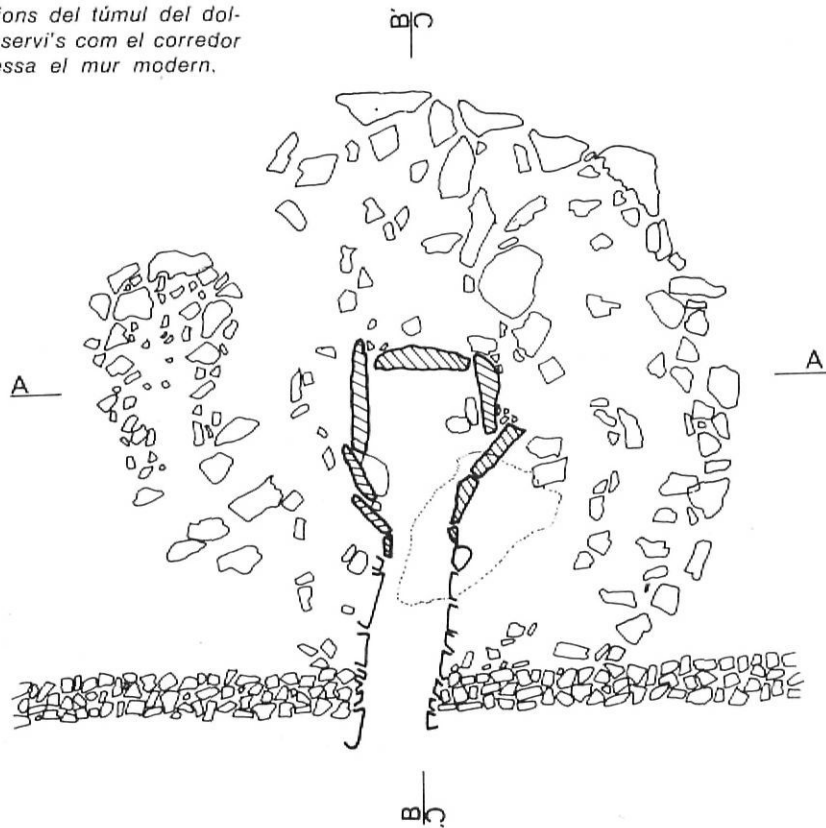

Fig. 7. - Planta i seccions del túmul del dolmen d'Arreganyats. Observi's com el corredor de paret seca travessa el mur modern.

*****

Làm. III. - Detall del corredor de paret seca, amb les dues lloses-placa a l'inici de la seva banda dreta.

Malgrat tot cal constatar la diferència notable d'altura entre la cambra i el corredor, igual que passava però entre les principals lloses de la cambra i les petites lloses B,H, que la tanquen. No vàrem trobar «in situ», ni pels voltants, cap llosa que pogués haver servit com a coberta d'aquest corredor, però així i tot pensem que originalment aniria tapat amb petites lloses igual que la majoria dels sepulcres de corredor coneguts a l'Europa Occidental. Aquest

corredor travessaria tot el túmul per davant de la cambra, a la qual donaria entrada pel Sud-Est, on un fort pendent natural impossibilita la seva continuació.

b) **El túmul:** Té una forma rodona, amb uns 8'50 metres de diàmetre (fig. 7). Només el vàrem veure bé a la part Est i Nord del dolmen, on forma un cercle que queda tallat per la paret moderna. Darrera d'aquesta paret, el túmul desapareix dolçament fins al desnivell de què

dolmen d'arreganyats

Làm. IV. - Detall de les filades de paret seca, de la banda dreta del corredor, sota la llosa de coberta estintolada al seu costat.

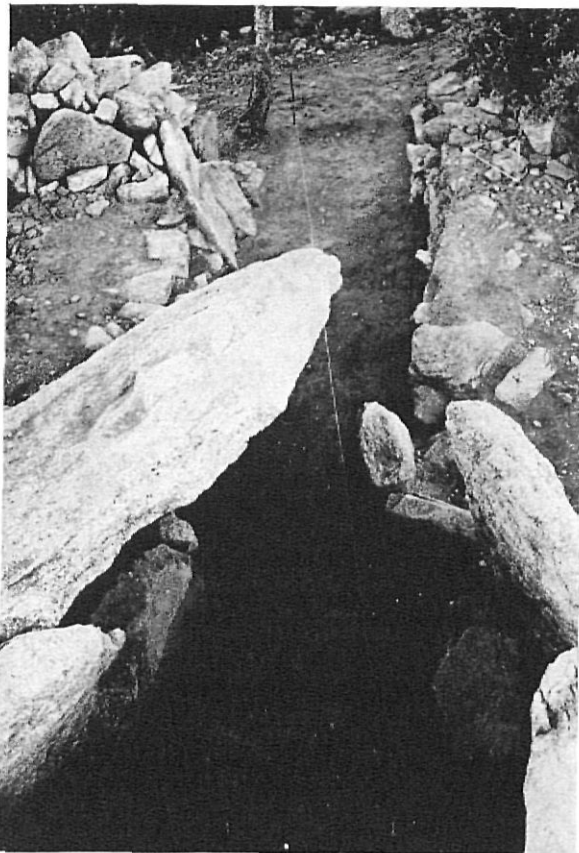
*****

hem parlat. És format per pedres i terra sense cap disposició especial. Pel costat Oest, el túmul queda emmascarat per apilonaments de pedres i terra garbellada, producte d'excavacions anteriors.

h) **El cròmllech:** No vàrem observar cap estructura que mereixi anomenar-se cròmllech al voltant d'aquest túmul, que acabava sense cap llosa clavada que el delimiti. Només alguns blocs més grans que els altres vorejaven el túmul i ajudaven a sostenir el pedregam interior.

5. — EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC. (Fig 8-9).

Del dolmen d'Arreganyats coneixem tres sèries de materials arqueològics: els trobats durant la nostra excavació (fig. 8), els trobats per Pere Bosch - Gimpera i Lluís Pericot (1915-1920) —essencialment la vora de la figura 9-1, que és l'únic que s'ha conservat— actualment al Museu Arqueològic de Barcelona, i els trobats per Joan Ruiz Solanes a l'any 1970 (fig. 9, n.º 2-11), que nosaltres hem pogut dibuixar a casa del Sr. Rossend Guillaumes de Figueres.

Làm. V. - La cambra i el corredor de paret seca del dolmen d'Arreganyats al final de l'excavació.

Tots els materials trobats per nosaltres l'any 1979, varen ésser dipositats al Museu Arqueològic de Girona, amb un Inventari, i marcats amb la sigla A, més un número correlatiu. A part dels representats a la figura 8, varen aparèixer 35 fragments més de ceràmica a mà, informes, tots al corredor del dolmen. Destacarem doncs:

Fig. 8-1. — Punta de sageta de sílex, color marronós amb aigües, llanceolada, amb la zona central reservada. Retoc pla, invasor, bifacial-Marcada A 1.

Fig. 8-2/3. — Vores exvasades, Ø 20 i 21 cm. Superfície marró fosc, acabats grollers. Pasta granulosa, desgredant gruixut de quars. Marcades A 5-6.

Fig. 8-4. — Fragments de coure/bronze, de seccions rectangular i rodona. Potser restes d'alenes. Marcats A 2-3.

Fig. 8-5. — Vora de bol, decorat amb impressions, Ø desconegut. Superfície marró clar, allisada. Pasta granulosa, desgredant, abundant de quars. Marcada A 4.

Fig. 8-6/7. — Bases planes, Ø desconeguts. Superfície marró clar, llisada. Pasta granulosa, desgredant gruixut, de quars. Marcades A 10-9.

Fig. 9-1. — Vora de gobelet, Ø 11 cm. Superfície gris clar, allisada. Pasta dura, desgredant molt petit de quars i mica. Marcada 16230.

Fig. 9-2. — Dues vores de bol petit, decorades amb impressions. Mateix vas segurament que el de la fig. 8-5. Diàmetre 11 cm. Superfície marró clar, allisada. Pasta granulosa, desgredant abundant de quars.

Fig. 9-3. — Fragment de ceràmica a mà, amb un cordó llis aplicat. Superfície marró clar, allisada. Pasta granulosa, desgredant de quars.

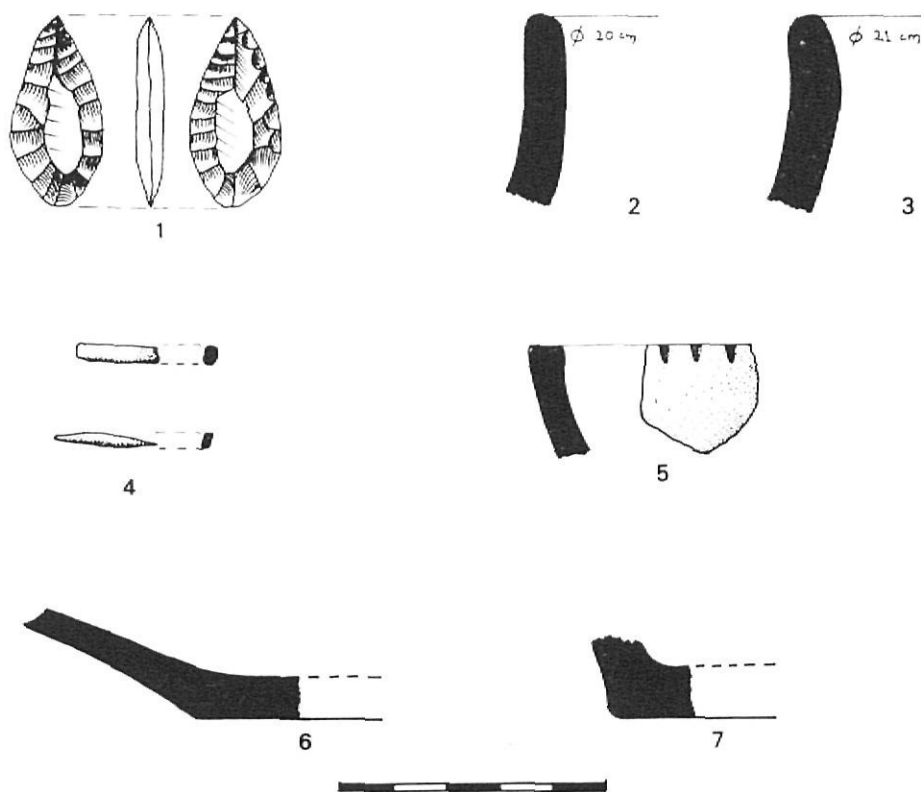
Fig. 9-4/5. — Vores de gobelets, amb Ø cm. n.º 5. Superfície marró fosc, allisada. Pasta granulosa, desgredant abundant de mica i quars.

Fig. 9-6. — Vora de bol subesfèric, amb un mugró molt sortint. Ø 10 cm. aprox. Superfície marró fosc, allisada. Pasta granulosa, desgredant de quars.

Fig. 9-7. — Fragment de ceràmica a mà, amb mugró ovalat. Superfície marró clar, allisada. Pasta granulosa, desgredant de quars, abundant.

Fig. 9-8/11. — Bases planes de gerres o urnes. Ø 8 i 9 cm., n.º 8-9. Superfície marró fosc, allisades. Pasta granulosa, desgredant gros de quars.

Fig. 8. - Materials arqueològics trobats durant la nostra excavació de 1979.

dolmen d'arreganyats

6. — CONSIDERACIONS FINALS

a) Sobre la seva arquitectura:

Tal com hem comentat abans coneixem tot un conjunt, actualment, de sepulcres de corredor amb paret seca, semblants al d'Arreganyats, a les conques de l'Orlina i l'Anyet (figura 1).

Recordem que abans de 1979, només teníem notícia d'un possible corredor de paret seca al dolmen de la Font del Roure (Espolla) (Esteve 1974, 1979), molt destruït per altra banda.

Ara podem parlar de 6 sepulcres de corredor amb passadissos de paret seca als termes d'Espolla-Rabós-Sant Climent Sescebes, que clarifiquen el tipus de complex megalític de les Alberes. És de suposar a més que aquesta mena de sepulcres de corredor amb paret seca existirien també a la Serra de Roda, encara que allí no se n'hagi trobat cap per ara, a causa de la similitud de les seves cambres poligonals, pentagonals, o trapezoïdals.

Concretant-nos al dolmen d'Arreganyats, observarem que el seu corredor de paret seca seria força baix originalment (potser un metre d'alçada) i curt, en relació a les dimensions de la cambra, tal com podem veure a la reconstruc-

ció ideal de la seva planta que hem confeccionat (fig. 10). Aquesta mena de dòlmens amb cambres de grans lloses i corredor baix i curt, de paret seca o de lloses, són corrents entre els tipus més antics de zones megalítiques diverses, com el Sud de Portugal (Soares/Tavares, 1974; Veiga Ferreira/Leitao, 1981), o el Sud-Est Peninsular amb el grup de Gorafe (Granada) (García Sánchez/Spañi, 1959; Guilaïne, 1972, —A).

Malgrat tot, la presència d'aquests corredors de paret seca en la zona megalítica que ens ocupa, al costat d'altres de lloses, ens situa els nostres dòlmens i entre ells el d'Arreganyats, en un context megalític clarament mediterrani, relacionable amb els grups de l'Herault al Sud-Est de França (Arnal, 1949, 1963), amb els ja esmentats de la zona de Gorafe a Granada. En la mateixa zona, el Sud-Est Peninsular, al grup de Los Millares presenta també algunes característiques semblants al nostre quant als corredors de paret seca, però en canvi és ben diferent pel que fa a les cambres que allí són de falsa-cúpula i les de l'Alt Empordà són megalítiques.

La presència de dues lloses-plaques a l'entrada del corredor d'Arreganyats (fig. 6), a la seva banda dreta, és molt interessant. Coneixem al-

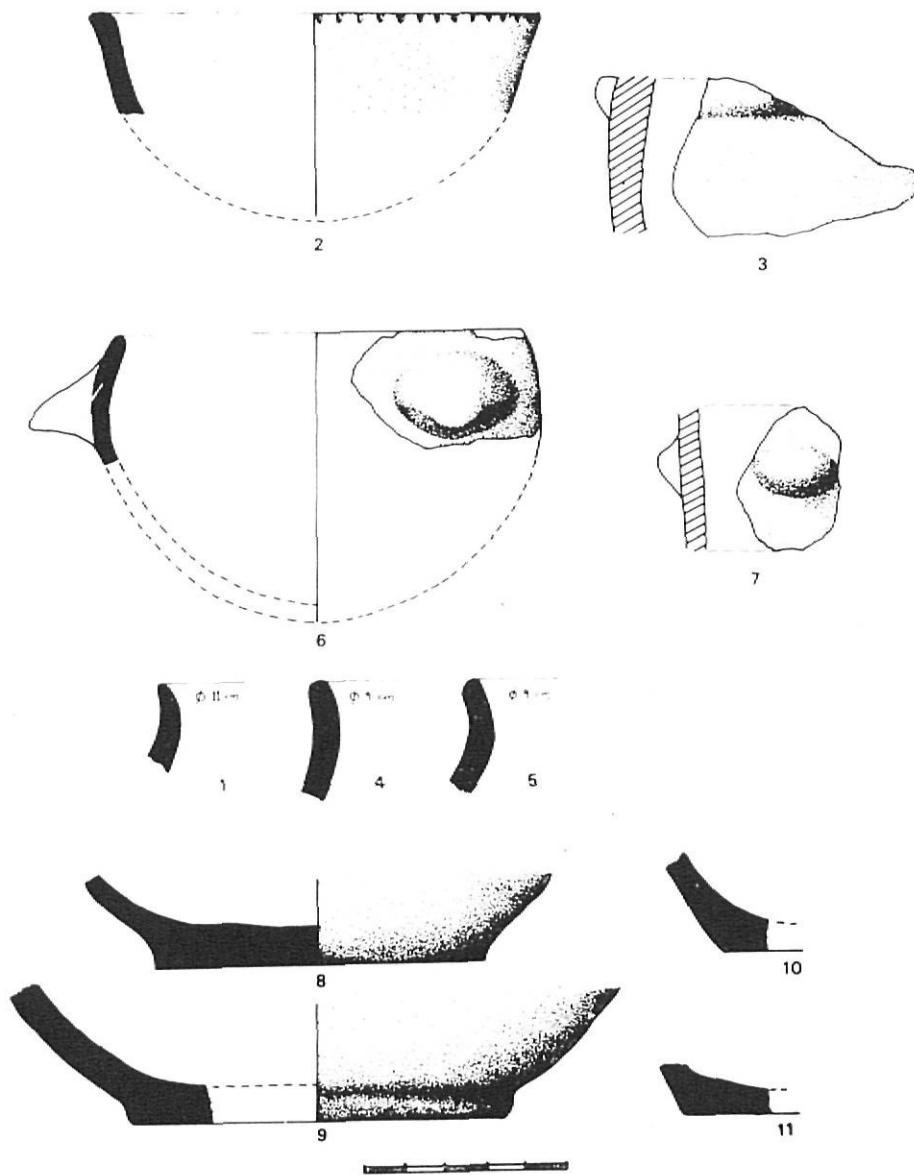

Fig. 9. - Materials arqueològics trobats per P. Bosch Gimpera - L. Pericot (núm. 1), i per J. Ruiz Solanes, els restants.

tres lloses-plaques d'aquesta mena, que s'estintolen damunt la paret seca del corredor, als sepulcres de passadís de l'Herault francès, com per exemple al dolmen de Roubiac 2 (Cazevielle) (Arnal, 1963), i també als tholos de los Millares (Almería) (Almagro/Arribas, 1963).

L'existència d'un grup megalític de sepulcres de corredor a la zona de les Alberes, amb forta personalitat, entre la Muga i el Tec, el mar Mediterrani i el riu Llobregat de Muga, és per a nosaltres un fet incontrovertible. Aquest grup evolucionaria més tard, al llarg de la segona meitat del III mil·lenni fins a donar lloc a les petites galeries catalanes i potser també a les més

grans, que s'estenen pel Rosselló i el Baix Empordà bàsicament. (Tarrús/Castells/Vilardell/Chinchilla, 1981).

Ara per ara i segons l'experiència que ens donen els dòlmens excavats a la zona d'Espolla-Rabós-St. Climent Sescebes, penso que la seva evolució tipològica podria ésser la següent:

— **En una primera fase**, hi hauria els dòlmens amb cambra poligonal o pentagonal, i corredor baix i curt, de paret seca o de lloses. Amb corredor de paret seca assenyalaríem ara per ara els de la Font del Roure (Espolla) i Arreganyats (Espolla), Comes Llobes de Pils (Ra-

bós), i Gutina (St. Climent Sescebes). Amb corredor de lloses esmentem el Morelles (Espolla), recentment excavat per nosaltres per l'Abril de 1980.

— **En una segona fase**, les cambres prendrien formes trapezoïdals, alhora que tant elles com els corredors es farien més grans i espectaculars. Esmentem els sepulcres de Solar d'en Gibert (Rabós) i Barranc (Espolla), amb corredor de paret seca tot dos, mentre que la Creu d'en Cobertella (Roses) seria l'exemple més magnífic de dolmen amb corredor de lloses.

— **En una tercera fase**, les cambres es farien rectangulars o quadrangulars, mentre que els corredors continuaran essent llargs i fets només de lloses pel que ara coneixem. Alguns seran monumentals com la Cabana Arqueta (Espolla) altres més petits com el de Coma de Felis (Rabós).

— **Finalment en una quarta fase**, apareixeran les cambres rectangulars altes amb corredors baixos de lloses al seu davant, que en planta donaran lloc a monuments rectangulars. Seran les petites galeries catalanes, evolució directa dels sepulcres de corredor anteriors, que s'estendran pel Rosselló i pel Baix Empordà tot primer, arribant després a ocupar bona part del litoral i altiplanells de Catalunya. (Tarrús/Castells/Vilardell/Chinchilla, 1981). D'aquest tipus de petites galeries catalanes destacarem les de la Barraca del Lladre (Agullana) i la de Coll de Madàs (Cantallops), aquest darrer dolmen inèdit fins a la nostra excavació d'abril de 1981. (Esteva, 1979).

Les grans galeries catalanes, tipus Cova d'en Dayna (Romanyà de la Selva) o tipus Cementiri dels Moros (Torrent), poden també ésser una evolució local dels grans sepulcres de corredor de la tercera fase com la Cabana Arqueta (Espolla) o Mas Boussarenys (Sta. Cristina d'Aro) o bé ésser conseqüència de noves influències de la zona megalítica de l'Aude, on abunden les grans galeries, encara que d'un tipus diferent (vegeu Esteva, 1964, 1970).

b) Sobre els seus materials arqueològics:

Poques coses podem extreure dels seus materials arqueològics, perquè són pobres i poc característics. Malgrat tot podríem apuntar dues possibles fases:

— **Fase pre-campaniforme** (abans de 2.200 a.C.), on hi col·locaríem la punta de sageta llançoledada (fig. 8-1), que és freqüent en ambients calcolítics i del neolític final, anteriors als complexos campaniformes, que prefereixen les d'aletes i peduncle (veure Guilaine, 1980). Recordem que per altra banda va sortir en la part més

fonda del corredor, dintre d'un forat ple de carbonets, cosa que ajuda a pensar en una cronologia antiga.

Igualment el fragment amb cordó llis (fig. 9-3), que pertanyia a un gran vas d'emmagatzament, l'hem de suposar més relacionable amb un neolític final on és abundant aquesta mena de decoració en grups com ara el de Veraza, que amb altres èpoques més recents.

Aquests serien els pocs elements que ens resten dels constructors originals del sepulcre, perquè tots els altres ja semblen residus d'aixovars d'èpoques posteriors en què el dolmen seria reutilitzat.

dolmen d'arreganyats

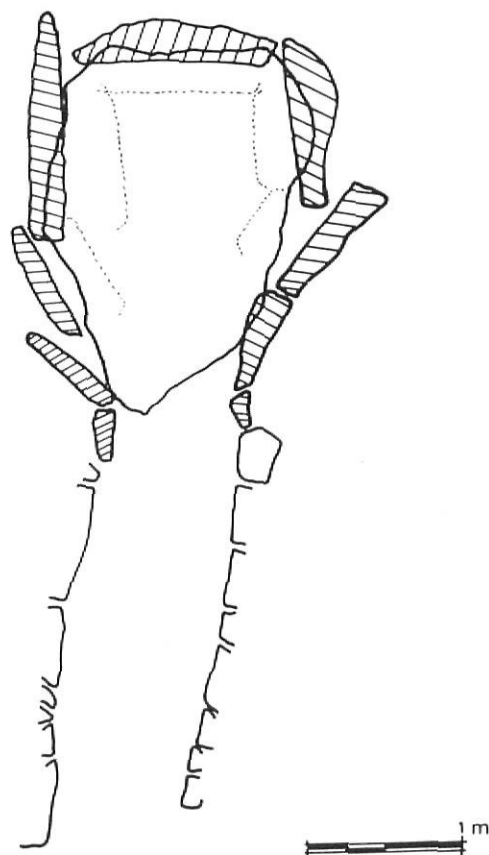

Fig. 10. - Planta ideal, amb la coberta col·locada al seu lloc original, del dolmen d'Arreganyats.

— **Fase campaniforme-bronze antic** (2.200-1.500 a.C.), molt atípica i sense elements clars que puguin relacionar-se amb el món dels gobletes campaniformes, al contrari del que passava en la majoria dels megalits de la zona.

L'existència malgrat tot de vores de possibles formes de gobelets llisos (fig. 9-1, 4-5), ens indica que una fase d'aquesta cultura campaniforme hauria estat present en el dolmen.

En canvi els elements propis ja d'un Bronze Antic o posteriors, com les vores de gerres grans de parets en S (fig. 8-2/3); bols decorats amb incisions a la vora (fig. 8-5; fig. 9-2), o amb mugrons (fig. 9-6/7); i les nombroses bases planes de gerres diverses (fig. 8-6/7; fig. 9-8/11), són nombrosos i donen per tant bona constància de la presència d'enterraments d'aquest període (Guilaine, 1972; —B Roudil, 1972).

Els fragments de coure/bronze (fig. 8-4), possibles restes d'alenes, són també situables cronològicament entre un campaniforme-bronze antic, sense que puguem afinar més en estar incompletes.

c) Conclusions:

En resum podem dir, doncs, que el dolmen d'Arreganyats, és un sepulcre de corredor amb passadís de paret seca. La forma pentagonal de la cambra i el seu corredor curt, ens situen al nostre entendre en la fase més antiga dels megàlits de la zona que estudiem entre l'Orlina i l'Anyet, on ja coneixem altres 5 sepulcres de corredor de paret seca.

Els seus materials arqueològics no ens diuen gaire res sobre els seus possibles constructors, però hi ha indicis d'enterraments del Neolític Final, i de diverses reutilitzacions durant el període campaniforme-bronze antic.

Malgrat tot considerem que per la seva tipologia caldria situar aquest megàlit poc abans del 2.500 a. C.

Banyoles, 19 de maig de 1982.

BIBLIOGRAFIA

- M. ALMAGRO / A. ARRIBAS - 1963. — *El poblado y la necrópolis megalíticas de Los Millares*, a *Biblioteca Praehistórica Hispana*, vol. III. Madrid.
- J. ARNAL - 1949. — *Los dólmenes de corredor con muros de piedra seca en el Herault (Francia)*, a *Ampurias*, XI. Barcelona.
- 1963. — *Les dolmens du département de l'Herault*, a *Préhistoire*, XV. Paris.
- P. BOSCH - GIMPERA / LL. PERICOT. — *Sepulcros megalíticos de l'Alt Empordà*, a *A.I.E.C.*, VI. Barcelona.
- M. CAZURRO - 1912. — *Monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*. Girona.
- LLUÍS ESTEVA - 1964. — *Sepulcros megalíticos de las Gabarras I (Gerona)*, a *Corpus de Sepulcros Megalíticos de España*, 3. Girona.
- 1970. — *Sepulcros megalíticos de las Gabarras, III*, a *Corpus de Sepulcros Megalíticos de España*, 5. Girona.
- 1974. — *El sepulcro de corredor de la Font del Roure (Espolla)*, a *Revista de Girona*, n.º 67. Girona.
- 1979. — *Sepulcros megalíticos del Alto Ampurdán (Gerona)*, a *Corpus de Sepulcros Megalíticos de España*, 9. Girona.
- M. GARCÍA - J. C. SPANI - 1959. — *Sepulcros megalíticos de la región de Gorafe*, a *Archivo de Prehistoria Levantina*, VII. València.
- J. GUILAINE - 1972 A. — *La nécropole mégalithique de la Clape (Laroque-de Fa)*. Carcassonne.
- 1972 B. — *L'Age du Bronze en Languedoc Occidental, Roussillon, Ariège*. Paris.
- 1980. — *Le Groupe de Veraza et la fin des temps néolithiques dans le Sud de la France et le Catalogne*. Toulouse.
- LLUÍS PERICOT. — *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Barcelona.
- J. ROUDIL. - 1972. — *L'Age du Bronze en Languedoc Oriental*, Paris.
- J. SOARES - C. TAVARES - 1974. — *La Poterie préhistorique*, a *Dossiers de l'Archéologie*, 4. Paris.
- J. SANPERE i MIQUEL - 1881. — *Contribución al estudio de los monumentos megalíticos ibéricos*, a *Rev. de Ciencias Históricas*, II.
- J. TARRÚS / J. CASTELLS / R. VILARDELL / J. CHINCHILLA. - 1981. — *El fenómeno megalítico en el Pirineo Oriental de Catalunya*, a *Actes de Recent Archaeology in Spain and Portugal*, Canterbury. (En premsa).
- O. DA VEIGA FERREIRA / M. LEITAO - 1981. — *Portugal pré-histórico. Seu enquadramento no mediterrâneo*. Lisboa.